

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Α.ΔΙ.Π.

ΑΡΧΗ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

HELLENIC REPUBLIC

H.Q.A.

HELLENIC QUALITY ASSURANCE AND
ACCREDITATION AGENCY

EXTERNAL EVALUATION REPORT

DEPARTMENT OF THEOLOGY

UNIVERSITY OF ATHENS (FACULTY OF THEOLOGY)

European Union
European Social Fund

MINISTRY OF EDUCATION & RELIGIOUS AFFAIRS, CULTURE & SPORTS
MANAGING AUTHORITY

Co-financed by Greece and the European Union

TABLE OF CONTENTS

The External Evaluation Committee

Introduction

I. The External Evaluation Procedure

- Brief account of documents examined, of the Site Visit, meetings and facilities visited.

II. The Internal Evaluation Procedure

- Comments on the quality and completeness of the documentation provided and on the overall acceptance of and participation in the Quality Assurance procedures by the Department

A. Curriculum

APPROACH

- Goals and objectives of the Curriculum, structure and content, intended learning outcomes.

IMPLEMENTATION

- Rationality, functionality, effectiveness of the Curriculum.

RESULTS

- Maximizing success and dealing with potential inhibiting factors.

IMPROVEMENT

- Planned improvements.

B. Teaching

APPROACH:

- Pedagogic policy and methodology, means and resources.

IMPLEMENTATION

- Quality and evaluation of teaching procedures, teaching materials and resources, mobility.

RESULTS

- Efficacy of teaching, understanding of positive or negative results.

IMPROVEMENT

- Proposed methods for improvement.

C. Research

APPROACH

- Research policy and main objectives.

IMPLEMENTATION

- Research promotion and assessment, quality of support and infrastructure.

RESULTS

- Research projects and collaborations, scientific publications and applied results.

IMPROVEMENT

- Proposed initiatives aiming at improvement.

D. All Other Services

APPROACH

- Quality and effectiveness of services provided by the Department.

IMPLEMENTATION

- Organization and infrastructure of the Department's administration (e.g. secretariat of the Department).

RESULTS

- Adequateness and functionality of administrative and other services.

IMPROVEMENTS

- Proposed initiatives aiming at improvement.

Collaboration with social, cultural and production organizations**E. Strategic Planning, Perspectives for Improvement and Dealing with Potential Inhibiting Factors**

- Short-, medium- and long-term goals and plans of action proposed by the Department.

F. Final Conclusions and recommendations of the EEC on:

- The development and present situation of the Department, good practices and weaknesses identified through the External Evaluation process, recommendations for improvement.

External Evaluation Committee

The Committee responsible for the External Evaluation of the Department of Social Theology of the University of Athens consisted of the following five (5) expert evaluators drawn from the Registry constituted by the HQAA in accordance with Law 3374/2005:

- 1. Professor Vasilios N. Makrides (President-Coordinator)**
(Title) (Name and Surname)

University of Erfurt, Germany
(Institution of origin)

- 2. Professor Konstantinos Nikolakopoulos**
(Title) (Name and Surname)

University of Munich, Germany
(Institution of origin)

- 3. Professor Demetrios J. Constantelos**
(Title) (Name and Surname)

Stockton College, New Jersey, USA
(Institution of origin)

N.B. The structure of the “Template” proposed for the External Evaluation Report mirrors the requirements of Law 3374/2005 and corresponds overall to the structure of the Internal Evaluation Report submitted by the Department.

The length of text in each box is free. Questions included in each box are not exclusive nor should they always be answered separately; they are meant to provide a general outline of matters that should be addressed by the Committee when formulating its comments.

Introduction

I. The External Evaluation Procedure

- Dates and brief account of the site visit

Οι συναντήσεις έγιναν στις 21 και 22 Νοεμβρίου 2013 στους χώρους της ΑΔΙΠ.

- Whom did the Committee meet?

Η Επιτροπή Εξωτερικής Αξιολόγησης (ΕΕΑ) συναντήθηκε με τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής (καθ. Μάριο Μπέγζο), την Πρόεδρο του Τμήματος Θεολογίας και διευθύντρια του Ερμηνευτικού Τομέα (καθ. Βελουδία Σιδέρη-Παπαδοπούλου), τον αναπληρωτή πρόεδρο του Τμήματος (καθ. Κωνσταντίνο Δεληκωνσταντή), τα περισσότερα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος, τους εκλεγμένους αντιπροσώπους των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών, καθώς και εκπροσώπους της ΜΟΔΙΠ του ΕΚΠΑ. Η ΕΕΑ έγινε δεκτή σε πολύ καλό και φιλόξενο κλίμα από το Τμήμα συνολικά και κυρίως από τη διοίκησή του.

- List of Reports, documents, other data examined by the Committee.

Η ΕΕΑ μελέτησε τον Οδηγό Σπουδών του Τμήματος Θεολογίας, την Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης (2010-11), μαζί με το Συμπληρωματικό Υπόμνημα (2010-11), και τη Γενική Αξιολόγηση του Τμήματος (2004-2009), έλαβε δε υπ’ όψιν της πολλές άλλες πληροφορίες (π.χ. τα απογραφικά δελτία των μελών ΔΕΠ) και διάφορα άλλα στοιχεία από την επίσημη ιστοσελίδα του Τμήματος. Για καλύτερη πληροφόρηση, ενδεχομένως θα μπορούσαν να είχαν τεθεί στη διάθεση της ΕΕΑ και ορισμένα επιλεγμένα πρακτικά συνεδριάσεων του Τμήματος. Βεβαίως, τα περισσότερα μέλη της ΕΕΑ είχαν σπουδάσει παλαιότερα στη Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ, επομένως ε γνώριζαν ήδη το γενικότερο υπόβαθρο και πλαίσιο λειτουργίας της Σχολής καθώς και την ιστορία της.

- Groups of teaching and administrative staff and students interviewed

Η ΕΕΑ συναντήθηκε με τον Κοσμήτορα της Σχολής, την Πρόεδρο του Τμήματος, τους Διευθυντές των διαφόρων Τομέων, μέλη ΔΕΠ όλων των βαθμίδων, και τέλος με 4 εκπροσώπους των προπτυχιακών και με 2 εκπροσώπους των μεταπτυχιακών φοιτητών σε διαφορετικές συναντήσεις. Ξεχωριστές συναντήσεις με διάφορες κατηγορίες μελών ΔΕΠ ανά βαθμίδα έγιναν σε πολύ περιορισμένο βαθμό. Λόγω απεργιών και καταλήψεων δεν κατέστη δυνατή η συνάντηση με εκπροσώπους των διοικητικών υπαλλήλων. Όλες οι συζητήσεις της ΕΕΑ με τα μέλη του Τμήματος και τους φοιτητές ήταν γόνιμες και εποικοδομητικές, συνέβαλαν δε αποφασιστικά στη σύνταξη της παρούσας Έκθεσης Εξωτερικής Αξιολόγησης του Τμήματος. Η συνεργασία υπήρξε λοιπόν άψογη και αυτό εντάσσεται στα θετικά στοιχεία της όλης διαδικασίας, δοθέντος μάλιστα ότι πρόκειται για την πρώτη εξωτερική αξιολόγηση τέτοιας μορφής στην οποία υποβλήθηκε το Τμήμα.

- Facilities visited by the External Evaluation Committee

Λόγω της απεργίας των διοικητικών υπαλλήλων και των καταλήψεων που επακολούθησαν δεν κατέστη δυνατή η επίσκεψη των κτιριακών εγκαταστάσεων του Τμήματος ή η παρακολούθηση επιλεγμένων μαθημάτων. Η ΕΕΑ έλαβε πολλές επιπλέον πληροφορίες από τον Κοσμήτορα της Σχολής (καθ. Μάριο Μπέγζο) σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία νέων χώρων στο κτίριο της Θεολογικής Σχολής (π.χ. Μουσείου Θεολογικής Σχολής, Ιστορικού Αρχείου, Φωτογραφικού Αρχείου, αθλητικού χώρου) κατά την περίοδο της κοσμητείας του, αλλά και πάλι δεν κατέστη δυνατή η επίσκεψή τους με αυτοψία για τους ανωτέρω λόγους.

II. The Internal Evaluation Procedure

Please comment on:

- Appropriateness of sources and documentation used

Τα υποβληθέντα στοιχεία, ήτοι ο Οδηγός Σπουδών του Τμήματος και η Γενική Αξιολόγηση μαζί με την Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης, ήταν κατάλληλα, βοηθητικά και διαφωτιστικά για το Τμήμα Θεολογίας συνολικά και ειδικότερα τη δομή, τους σκοπούς και τις δραστηριότητές του.

- Quality and completeness of evidence reviewed and provided

Τα παραπάνω στοιχεία, τα οποία η ΕΕΑ είχε στη διάθεσή της δια μέσου ηλεκτρονικής πρόσβασης από την ΑΔΙΠ, παρείχαν πληροφορίες μέχρι και τα έτη 2010-11, αλλά κατέστη δυνατή η συμπλήρωση των πλέον προσφάτων στοιχείων ως ένα βαθμό από τις συζητήσεις κατά την εξωτερική αξιολόγηση του Τμήματος και τις πληροφορίες από την επίσημη ιστοσελίδα του.

- To what extent have the objectives of the internal evaluation process been met by the Department?

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι θετική σε μεγάλο βαθμό, δεδομένου ότι οι σχετικές εκθέσεις προσφέρουν τα βασικά απαιτούμενα και αναγκαία στοιχεία. Εν τούτοις, υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες δεδομένων, στις οποίες θα μπορούσαν να αναφέρονται περισσότερες πληροφορίες (π.χ. σε ορισμένους στατιστικούς πίνακες) ή να γίνεται εκτενέστερη ανάπτυξη κάποιων θεμάτων, όπως η μελλοντική στρατηγική του Τμήματος.

A. Curriculum

To be filled separately for each undergraduate, graduate and doctoral programme.

APPROACH

- What are the goals and objectives of the Curriculum? What is the plan for achieving them?
- How were the objectives decided? Which factors were taken into account? Were they set against appropriate standards? Did the unit consult other stakeholders?
- Is the curriculum consistent with the objectives of the Curriculum and the requirements of the society?
- How was the curriculum decided? Were all constituents of the Department, including students and other stakeholders, consulted?
- Has the unit set a procedure for the revision of the curriculum?

Το Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος, τόσο των προπτυχιακών όσο και των μεταπτυχιακών/διδακτορικών σπουδών, αποβλέπει κυρίως στη σπουδή και εξουκείωση των φοιτητών με την Ορθόδοξη θεολογική παράδοση συνολικά (κυρίως δε ως προς τις αρχές, προϋποθέσεις και κατευθύνσεις καθώς δε και την ιστορία της) σε διορθόδοξο, διαχριστιανικό και διαθρησκευτικό πλαίσιο καθώς και σε διάλογο με άλλους επιστημονικούς κλάδους. Η δόμηση του Προγράμματος Σπουδών γίνεται σε τέσσερις βασικούς Τομείς, ήτοι στον ερμηνευτικό, στον ιστορικό, στο συστηματικό και σε αυτόν των Πατερικών Σπουδών, της Ιστορίας Δογμάτων και της Συμβολικής. Η ανωτέρω διάκριση αντιστοιχεί εν πολλοίς στα διεθνή δεδομένα στον ευρύτερο θεολογικό επιστημονικό χώρο. Το εν λόγω Πρόγραμμα Σπουδών κρίνεται γενικά ως πλούσιο, επαρκές και αντιπροσωπευτικό του χαρακτήρα του Τμήματος. Δεν πρέπει να λησμονείται επίσης ότι η Θεολογική Σχολή Αθηνών υπάρχει από την ίδρυση του ΕΚΠΑ το 1837, ανήκει στις παλαιότερες Ορθόδοξες Θεολογικές Σχολές παγκοσμίως και έχει μακρά εμπειρία στο χώρο της θεολογικής εκπαίδευσης, η δε συνολική προσφορά της στον Ορθόδοξο κόσμο και πέραν αυτού είναι τεράστια και ανεκτίμητη.

Το ανωτέρω Πρόγραμμα Σπουδών δεν περιλαμβάνει ονομαστικά τον τομέα της Πρακτικής Θεολογίας, ο οποίος *de jure* έχει περιέλθει στις αρμοδιότητες του άλλου Τμήματος στην ίδια Σχολή, δηλαδή αυτού της Κοινωνικής Θεολογίας. Παρά ταύτα, υπάρχουν μερικά διδασκόμενα μαθήματα (π.χ. ψυχολογία, κοινωνιολογία, λειτουργική, ηθική, ομιλητική, κανονικό δίκαιο), μαζί με αντίστοιχες πρακτικές ασκήσεις, τα οποία θα μπορούσαν κάλλιστα να θεωρηθούν ότι σχετίζονται πρωτίστως με το χώρο της Πρακτικής Θεολογίας και τα οποία διδάσκονται εν πολλοίς και στο άλλο Τμήμα, έστω και αν σε διαφορετικό τομέα και πλαίσιο. Τα μαθήματα αυτά στο Τμήμα Θεολογίας διδάσκονται κυρίως στον ιστορικό και στο συστηματικό τομέα, γεγονός που οι διδάσκοντες αποδίδουν στις ιδιαίτερες στοχεύσεις και όψεις του Τμήματος Θεολογίας. Παρ' όλα αυτά, το γεγονός αυτό, αντικειμενικά παρατηρούμενο, δεν παύει να οδηγεί σε κάποιες – ενδεχομένως, πολλές φορές, φαινομενικές – επικαλύψεις και επαναλήψεις μαθημάτων μεταξύ των δύο Τμημάτων, των οποίων ο διαχωρισμός δεν καθίσταται έτσι απολύτως σαφής και ευκρινής. Βεβαίως, το Τμήμα Θεολογίας παρουσιάζει γενικώς μεγαλύτερη ευρύτητα και πληρότητα γνωστικών θεολογικών αντικειμένων από ό,τι το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας. Εν τούτοις, θα έπρεπε τα δύο αυτά

Τμήματα να οριοθετήσουν με ακόμη ευκρινέστερο τρόπο τον ιδιαίζοντα χαρακτήρα τους, τις αρμοδιότητές τους και τους σκοπούς αντίστοιχα, ώστε να καταστεί πλήρως αποδεκτή και στον ουδέτερο παρατηρητή και μη ελαϊόντα η παράλληλη ύπαρξη δύο ξεχωριστών και ισοτίμων Τμημάτων μέσα στην ίδια Θεολογική Σχολή. Χαρακτηριστικό δε του σχετικού υπάρχοντος προβλήματος είναι ότι το Τμήμα Θεολογίας αυτό καθαντό στην Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησής του (2010-11) αναφέρει απερίφραστα ως ένα εκ των σκοπών του την περαιτέρω ανάπτυξη των γνωστικών αντικειμένων που «*σχετίζονται με πρακτικές εφαρμογές της θεολογίας, ώστε οι απόφοιτοι να μπορούν να ανταποκριθούν και στο κοινωνικό και προνοιακό έργο της Εκκλησίας*». Επίσης, μία περαιτέρω φαινομενική επικάλυψη αφορά στην επιδίωξη δημιουργίας εργαστηρίων «*πρακτικής άσκησης*» για τους φοιτητές, η οποία αναφέρεται επίσης καθαρά στην ανωτέρω Έκθεση. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί εδώ, ότι αυτές οι πρακτικού χαρακτήρα δραστηριότητες δεν εντάσσονται στο Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος, αλλά σε συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από το ΕΚΠΑ. Τα λίγα αυτά ενδεικτικά στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει ακόμη ανάγκη να καθορισθεί περαιτέρω και με πλέον επιτυχή τρόπο ο ήδη υφιστάμενος διαχωρισμός των εν λόγω δύο Τμημάτων. Πρέπει να ομολογηθεί, τέλος, ότι στις Θεολογικές Σχολές του εξωτερικού, ομολογιακές και μη, ένας παρόμοιος εσωτερικός διαχωρισμός και δή με την παραπάνω μορφή των δύο Τμημάτων δεν συνηθίζεται.

IMPLEMENTATION

- How effectively is the Department's goal implemented by the curriculum?
- How does the curriculum compare with appropriate, universally accepted standards for the specific area of study?
- Is the structure of the curriculum rational and clearly articulated?
- Is the curriculum coherent and functional?
- Is the material for each course appropriate and the time offered sufficient?
- Does the Department have the necessary resources and appropriately qualified and trained staff to implement the curriculum?

Το Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος Θεολογίας καλύπτει ικανοποιητικά τις ανάγκες πλήρων θεολογικών σπουδών, με παράλληλη έμφαση σε θέματα μεθοδολογίας (π.χ. δια μέσου των *Instrumenta Studiorum*), παιδαγωγικής και εκμάθησης αρχαίων γλωσσών για τη μελέτη των πηγών. Προσφέρονται μάλιστα ορισμένα ιδιαίτερα μαθήματα σε συγκεκριμένους γνωστικούς χώρους, όπως για τον Ιουδαϊκό μυστικισμό και το Ταλμούδ, τα οποία δεν διδάσκονται σε πανεπιστημιακό επίπεδο αλλού στην Ελλάδα. Ενδεχομένως, το Πρόγραμμα Σπουδών αυτό θα μπορούσε να εμπλουτισθεί περαιτέρω με την προσθήκη ορισμένων επικαίρων μαθημάτων, όπως την ακαδημαϊκή ανταλλαγή της Θεολογίας και το διάλογό της με άλλες μη θεολογικές επιστήμες. Είναι πολύ ευχάριστο μάλιστα το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο εμφανής η προσπάθεια του Τμήματος να κινηθεί αποτελεσματικά προς αυτή την κατεύθυνση, εντάσσοντας στο πρόγραμμά του μαθήματα όπως π.χ. «Ψυχολογία με στοιχεία Ψυχιατρικής», «Εισαγωγή και Εφαρμογές Πληροφορικής» και «Φύλο και Παιδεία» σε προπτυχιακό επίπεδο ή επίσης «Διάλογος Φιλοσοφίας και Θεολογίας» και «Διάλογος Θεολογίας, Ψυχολογίας και Ψυχιατρικής» σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Το Τμήμα έχει επαρκές και κατάλληλο προσωπικό ΔΕΠ για τη διδασκαλία στο ανωτέρω Πρόγραμμα Σπουδών, αν και πάλι η ανάγκη

επιπλέον ειδικευμένων προσλήψεων για τη διδασκαλία συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων κρίνεται επιθυμητά.

RESULTS

- How well is the implementation achieving the Department's predefined goals and objectives?
- If not, why is it so? How is this problem dealt with?
- Does the Department understand why and how it achieved or failed to achieve these results?

Τα αποτελέσματα της μέχρι τούδε εξέλιξης του Τμήματος και της εφαρμογής του ανωτέρου Προγράμματος Σπουδών μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ικανοποιητικά, αποτελεσματικά και επιτυχή σε γενικές γραμμές.

IMPROVEMENT

- Does the Department know how the Curriculum should be improved?
- Which improvements does the Department plan to introduce?

Το Τμήμα στις σχετικές Εκθέσεις του έχει μεν αντίληψη ορισμένων ελλείψεων και έχει κάνει βελτιωτικούς προγραμματισμούς, όπως φάνηκε και κατά τις προσωπικές συναντήσεις της ΕΕΑ με τα μέλη του. Από την άλλη πλευρά, δημιουργείται ολίγον η εντύπωση ότι δίνεται μεγαλύτερη έμφαση περισσότερο στις εξωτερικές συνθήκες λειτουργίας του και στα συναφή προβλήματα που επηρεάζονται από διάφορους εξωγενείς κυρίως παράγοντες (π.χ. την πολιτεία). Παράλληλα όμως, θα πρέπει να γίνεται κατά καιρούς και μια κριτική θεώρηση του όλου Προγράμματος Σπουδών, με σκοπό την ενδεχόμενη ανανέωση και επικαιροποίησή του. Τέλος, η επανενεργοποίηση του θεσμού του Πανεπιστημιακού Εφημερίου της Καπνικαρέας, ο οποίος υφίστατο παλαιότερα ως νομοθετημένη θέση, καθώς και η περάτωση του πανεπιστημιακού Ναού στο χώρο της Θεολογικής Σχολής κρίνονται επιτακτικές, δοθείσης της στενής σχέσης τους με θέματα Ορθόδοξης Λατρείας και Αγωγής καθώς και της Ορθόδοξης παράδοσης γενικότερα.

B. Teaching

APPROACH:

Does the Department have a defined pedagogic policy with regard to teaching approach and methodology?

Please comment on :

- Teaching methods used
- Teaching staff/ student ratio
- Teacher/student collaboration
- Adequacy of means and resources
- Use of information technologies
- Examination system

Το διδακτικό πρόγραμμα βασίζεται κυρίως σε παραδόσεις σε μεγάλα ακροατήρια φοιτητών και δεν υπάρχει συνήθως η έννοια του σεμιναρίου και του

φροντιστηρίου σε περιορισμένο κύκλο φοιτητών, πράγμα εν πολλοίς αδύνατο λόγω του συνολικά μεγάλου αριθμού των εγγεγραμμένων φοιτητών στο Τμήμα (πάνω από 4.000). Στο μεταπτυχιακό/διδακτορικό επίπεδο αυτό είναι δυνατό σε μεγαλύτερο βαθμό και ήδη πραγματοποιείται. Η αναλογία διδακτικού προσωπικού και φοιτητών είναι βασικά δυσανάλογη. Τα μέλη ΔΕΠ αναγκάζονται να υπερβούν κατά πολύ τις προβλεπόμενες από το νόμο εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας και αυτό επιβαρύνει προφανώς τις άλλες δραστηριότητές τους (π.χ. τις ερευνητικές). Εν τούτοις, οι σχέσεις τους με τους φοιτητές είναι καλές και ικανοποιητικές (σύμφωνα επίσης και με τις μαρτυρίες των εκπροσώπων των φοιτητών, οι οποίοι τόνισαν γενικά τις φιλότιμες προσπάθειες των διδασκόντων στο Τμήμα σε όλους τους τομείς). Υπάρχουν βεβαίως σοβαρότατες ελλείψεις σε θέματα υλικοτεχνικής υποδομής και νέων πληροφοριακών συστημάτων, στις οποίες θα αναφερθούμε εκτενέστερα στη συνέχεια. Ο τρόπος εξετάσεων ποικίλλει ανάλογα με τον διδάσκοντα και τον αριθμό των εξεταστέων φοιτητών, οι δε συνθήκες εξετάσεων είναι σε πολλές περιπτώσεις αρκετά δυσχερείς (π.χ. λόγω έλλειψης επιτηρητών στις γραπτές εξετάσεις, ενώ τις επιτηρήσεις αυτές αναλαμβάνουν αυτοβούλως και κατά περίπτωση μεταπτυχιακοί φοιτητές). Σε μεταπτυχιακό/διδακτορικό επίπεδο η διδασκαλία και η επίβλεψη των φοιτητών γίνονται σαφώς με συστηματικότερο τρόπο και κρίνονται ως ικανοποιητικές. Ενδεχομένως, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν επιλεγμένοι διδακτορικοί φοιτητές για μερική διδασκαλία σε προπτυχιακό επίπεδο (π.χ. σε φροντιστηριακά μαθήματα), όπως αυτό γίνεται συνήθως στο εξωτερικό (με τους teaching assistants κλπ.).

IMPLEMENTATION

Please comment on:

- Quality of teaching procedures
- Quality and adequacy of teaching materials and resources.
- Quality of course material. Is it brought up to date?
- Linking of research with teaching
- Mobility of academic staff and students
- Evaluation by the students of (a) the teaching and (b) the course content and study material/resources

Γενικώς, η διδασκαλία στο Τμήμα συνδέεται με την ειδικότερη έρευνα και τα ενδιαφέροντα του εκάστοτε διδάσκοντος και διατηρεί έναν επίκαιρο χαρακτήρα, ο οποίος επιδιώκεται εν πολλοίς να αναπροσαρμοσθεί ανάλογα με τις κοινωνικές και άλλες εξελίξεις. Απο τη σκοπιά αυτή, το Τμήμα επιτελεί ουσιαστικό και σημαντικό έργο στο χώρο της Ορθόδοξης Θεολογίας, ειδικά για την εκπαίδευση των μελλοντικών θεολόγων και την προώθηση της αντίστοιχης έρευνας. Υπάρχουν επίσης δυνατότητες ηλεκτρονικής ανάρτησης παραδόσεων και άλλων πληροφοριών για τη χρήση των φοιτητών μέσω e-class, μεμονωμένων ιστοτικών τόπων (Blogs) μερικών διδασκόντων ή και άλλων σχετικών συνεργασιών με ακαδημαϊκά Ιδρύματα του εξωτερικού (π.χ. με το Πανεπιστήμιο Yale), παρά τα υπάρχοντα προβλήματα και τις σοβαρές ελλείψεις υποδομών στην ηλεκτρονική υποστήριξη της Σχολής. Το όλο αυτό ηλεκτρονικό πλαίσιο διδασκαλίας χρήζει περαιτέρω συστηματοποίησης και βελτίωσης (τουλάχιστον κατά τη μαρτυρία των φοιτητών). Υπάρχουν και άλλες δυνατότητες διδασκαλίας, όπως δια μέσου του Μουσείου Βιβλικών Σπουδών, του Κέντρου Σιναϊτικών Μελετών και της αίθουσας

οπτικοακουστικών μέσων, οι οποίες συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση της προσφερόμενης διδασκαλίας και της διεξαγόμενης επιστημονικής έρευνας. Υπάρχει επίσης διατμηματική συνεργασία μέσα στη Θεολογική Σχολή με την έκδοση κοινής Επιστημονικής Επετηρίδος καθώς και στο επίπεδο των Θεολογικών Σπουδών γενικά, αν και κατά τους φοιτητές η τελευταία θα έπρεπε να ενισχυθεί περισσότερο και να βελτιωθεί. Επιπλέον, υπάρχουν συνεργασίες σε κάποιο βαθμό και με άλλα πανεπιστημιακά Τμήματα εκτός της Θεολογικής Σχολής, αλλά και πάλι χρειάζονται εδώ βελτιώσεις, δοθέντος ότι το εν λόγω Τμήμα αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, και στο γενικότερο διάλογο της Ορθόδοξης Θεολογίας με τις μη θεολογικές επιστήμες. Σύμφωνα με τους εκπροσώπους των φοιτητών, γίνεται τακτική αξιολόγηση των διδασκόντων και των μαθημάτων τους, της οποίας τα αποτελέσματα είναι συνήθως ικανοποιητικά.

RESULTS

Please comment on:

- Efficacy of teaching.
- Discrepancies in the success/failure percentage between courses and how they are justified.
- Differences between students in (a) the time to graduation, and (b) final degree grades.
- Whether the Department understands the reasons of such positive or negative results?

Σύμφωνα με τη μαρτυρία των φοιτητών, η διδασκαλία στο Τμήμα κρίνεται γενικά επιτυχής και έχει θετικά αποτελέσματα σε όλα τα επίπεδα, τόσο στο προπτυχιακό όσο και στο μεταπτυχιακό. Αναφέρθηκε δε ότι σε μερικά μαθήματα δεν δίδεται αρκετή βιβλιογραφία από τους διδάσκοντες, αλλά αυτό είναι σίγουρα κάτι που μπορεί να βελτιωθεί. Ιδιαίτερα τονίστηκε ότι πολλοί εισαγόμενοι αρχικά στο Τμήμα δεν είχαν αυτό ως πρώτη τους επιλογή. Εν τούτοις, κατά τη διάρκεια των σπουδών τους επηρεάστηκαν θετικά και εν πολλοίς δεν μετάνιωσαν για το ότι βρέθηκαν στο Τμήμα αυτό και ήλθαν σε ουσιαστική επαφή με την Ορθόδοξη Θεολογία. Αυτό καταγράφεται προφανώς στα θετικά στοιχεία της υφιστάμενης διδασκαλίας στο Τμήμα και της γενικότερης επίδρασής του. Βεβαίως, η εντύπωσή μας είναι ότι πάλι υπάρχουν ορισμένα θέματα που σχετίζονται με τη διδασκαλία γενικότερα, τα οποία θα έπρεπε να βελτιωθούν, κυρίως δε όσον αφορά στον ακόμη επιτυχέστερο διαχωρισμό του Τμήματος Θεολογίας από αυτό της Κοινωνικής Θεολογίας.

IMPROVEMENT

- Does the Department propose methods and ways for improvement?
- What initiatives does it take in this direction?

Από την Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης δεν προκύπτει ότι το Τμήμα αποσκοπεί στην ουσιαστική μεταρρύθμιση του Προγράμματος Σπουδών και του περιεχομένου της διδασκαλίας. Από τις συζητήσεις κατά την εξωτερική αξιολόγηση η ΕΕΑ αποκόμισε την εντύπωση ότι το Τμήμα έχει προγραμματίσει ορισμένες σημαντικές αλλαγές και βελτιώσεις, όπως στον τομέα της διδασκαλίας με ηλεκτρονικά μέσα ή στη δημιουργία ξενόγλωσσων ΠΜΣ και προγραμμάτων σπουδών εξ αποστάσεως για ειδικές κατηγορίες ενδιαφερομένων. Τα σχέδια

αυτά θα μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στην προσέλκυση ξένων, τόσο Ορθοδόξων όσο και μη Ορθοδόξων, φοιτητών στο Τμήμα, αλλά προς το παρόν δεν έχουν προχωρήσει λόγω γραφειοκρατικών αγκυλώσεων και θεσμικών προβλημάτων. Επίσης, προβλέπεται η επέκταση των συνεργασιών και ανταλλαγών του Τμήματος με ανάλογα Ιδρύματα του εξωτερικού (είτε στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS, είτε με άλλες ειδικές διαπανεπιστημιακές συμφωνίες με ακαδημαϊκά Ιδρύματα του εξωτερικού)· ένας χώρος στον οποίο το Τμήμα έχει ήδη πολύ καλή παρουσία και δράση. Όλα αυτά θα μπορούσαν βεβαίως να εξελιχθούν κατά τη γνώμη της ΕΕΑ ακόμη περαιτέρω, για παράδειγμα με τη δημιουργία κάποιου ειδικού προγράμματος μαθημάτων για ηλικιωμένους (ενδεχομένως επι πληρωμή).

C. Research

For each particular matter, please distinguish between under- and post-graduate level, if necessary.

APPROACH

- What is the Department's policy and main objective in research?
- Has the Department set internal standards for assessing research?

Ο χώρος αυτός καλύπτεται βασικά από την ατομική επιστημονική έρευνα των διδασκόντων στο Τμήμα και των επιστημονικών τους δημοσιεύσεων, η οποία, όπως φαίνεται από την εργογραφία των μελών του συνολικά, είναι αρκούντως ικανοποιητική, ποικίλλει και καλύπτει τους τομείς των ενδιαφερόντων τους, παρουσιάζει δε εν πολλοίς την αναγκαία εξωστρέφεια με καθαρά διεθνή χαρακτήρα. Υπάρχουν εσωτερικά κριτήρια αξιολόγησης της εν λόγω έρευνας, τα οποία και χρησιμοποιούνται ανάλογα. Πολλά μέλη ΔΕΠ συμμετέχουν σε διεθνείς επιστημονικούς και εκκλησιαστικούς Οργανισμούς και Επιτροπές, με τον τρόπο δε αυτό συμβάλλουν στη διεθνή αναγνώριση του Τμήματος, η οποία πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη και η οποία αποτελεί βασικό πλεονέκτημα προβολής της σύγχρονης ελληνικής Θεολογικής Επιστήμης και της παραγωγής της.

IMPLEMENTATION

- How does the Department promote and support research?
- Quality and adequacy of research infrastructure and support.
- Scientific publications.
- Research projects.
- Research collaborations.

Οι γενικότερες ερευνητικές δραστηριότητες του Τμήματος μέχρι τούδε δεν εντάσσονται σε ευρύτερους και συνολικότερους προγραμματισμούς αναφορικά με μεγαλύτερα ερευνητικά προγράμματα, τα οποία θα ήταν δυνατά, μεταξύ άλλων δε σε συνεργασία με άλλα Τμήματα του ΕΚΠΑ ή και διεθνώς. Δεν υπάρχει κάποια συστηματική πολιτική στον τομέα αυτό και τα μεγάλα ερευνητικά προγράμματα ελλείπουν για διάφορους λόγους: για παράδειγμα, λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων, αλλά και διοικητικής υποστήριξης. Το όλο πλαίσιο υπαγορεύεται και από τις ειδικές συνθήκες έρευνας στην Ελλάδα γενικότερα στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών, οι οποίες χρήζουν σημαντικών αλλαγών, αναπροσανατολισμού και ουσιαστικής βελτίωσης. Θα μπορούσε να θεσπισθεί,

για παράδειγμα, ένα διδακτορικό πρόγραμμα πάνω σε ένα ευρύτερο θεματικό πλαίσιο με έναν συγκεκριμένο αριθμό υποψηφίων διδασκόντων, οι οποίοι θα εκπονούσαν διδακτορικές διατριβές σε ειδικά θέματα μέσα στο θεματικό αυτό πλαίσιο και θα ακολουθούσαν ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών (π.χ. κατά το πρότυπο των γερμανικών Graduiertenkollegs). Η δημιουργία μιας τέτοιας «κοινότητας διδακτορικών φοιτητών» (ενδεχομένως με υποτροφίες) θα συνεπαγόταν την ουσιαστική μεταρρύθμιση των διδακτορικών σπουδών γενικά και την αύξηση της ελκυστικότητάς τους, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

RESULTS

- How successfully were the Department's research objectives implemented?
- Scientific publications.
- Research projects.
- Research collaborations.
- Efficacy of research work. Applied results. Patents etc.
- Is the Department's research acknowledged and visible outside the Department?
Rewards and awards.

Με τον τρόπο, με τον οποίο κατανοείται προς το παρόν η έρευνα στο εν λόγω Τμήμα, αυτή κρίνεται ικανοποιητική, σε ατομικό δε επίπεδο είναι πολλές φορές υψηλού επιπέδου και χαίρει διεθνούς αναγνώρισης. Αυτό αποτελεί πολύ καλή αφετηριακή βάση για το Τμήμα και πιστώνεται στα υπέρ του, εν τούτοις και πάλι υπάρχουν δυνατότητες περαιτέρω εξέλιξης και βελτίωσης της συνολικής ερευνητικής παραγωγής στο Τμήμα με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν. Ειδικότερα στην Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης του Τμήματος καταβάλλεται προσπάθεια να διαχωρισθεί η έρευνα σύμφωνα με ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια: για παράδειγμα, η έρευνα στις ανθρωπιστικές επιστήμες σε αντιδιαστολή με την έρευνα στις φυσικές-θετικές επιστήμες, πράγμα το οποίο φαίνεται καθαρά στο επίπεδο της αντίστοιχης χρηματοδότησης που λαμβάνουν. Η διαφοροποίηση αυτή είναι σωστή και αναγκαία, εν τούτοις θα πρέπει σταδιακά να αποδεσμευθούν και οι ανθρωπιστικές επιστήμες, συμπεριλαμβανομένης και της Θεολογίας, από το μοντέλο της αυτοχρηματοδοτούμενης έρευνας. Καλό θα ήταν λοιπόν τα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος να επιδιώξουν αυτόνομα και δυναμικά την εξωτερική χρηματοδότηση των ερευνητικών τους προγραμμάτων από διάφορες πηγές, ασχέτως αν δεν θα φθάσουν ποτέ στο επίπεδο των φυσικών-θετικών επιστημών αναφορικά με την άντληση σχετικών ερευνητικών πόρων.

IMPROVEMENT

- Improvements in research proposed by the Department, if necessary.
- Initiatives in this direction undertaken by the Department.

Στον τομέα των δημοσιεύσεων, το Τμήμα μπορεί να προχωρήσει στην έκδοση ενός ηλεκτρονικού περιοδικού (e-journal) με ανοικτή πρόσβαση, στο οποίο να δημοσιεύονται ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά άρθρα από τα μέλη ΔΕΠ ή ενδεχομένως και από τους διδακτορικούς φοιτητές του Τμήματος επιλεκτικά. Μια τέτοια έκδοση θα ήταν ωφέλιμη από πολλές πλευρές, ιδίως δε για τη διεθνή αναγνωρισιμότητα της επιστημονικής έρευνας στο Τμήμα. Για παράδειγμα, μια τέτοια προσπάθεια και μάλιστα με πολλά και διαφορετικά ηλεκτρονικά περιοδικά έχει ήδη αρχίσει στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Επίσης, θα μπορούσε να εξετασθεί η δυνατότητα μεταφράσεως επιλεγμένων μονογραφιών των μελών ΔΕΠ σε κάποια ευρύτερα γνωστή ευρωπαϊκή γλώσσα, γεγονός που θα καταστήσει πάλι την επιστημονική παραγωγή του Τμήματος προσβάσιμη σε ένα ευρύτερο διεθνές κοινό.

Ένας βασικός τομέας, στον οποίον θα μπορούσαν επιπλέον να γίνουν σημαντικές βελτιώσεις, αφορά στη δημιουργία ευρύτερων ερευνητικών προγραμμάτων, κυρίως σε συνεργασία με άλλα πανεπιστημιακά Τμήματα ή Σχολές, τα οποία θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από εξωτερικούς φορείς (π.χ. την Ευρωπαϊκή Ένωση, διάφορα ιδιωτικά Ιδρύματα ή ακόμη και φυσικά πρόσωπα). Βεβαίως, ήδη υπάρχουν αρκετές οικονομικές ενισχύσεις συνεδρίων, εκδόσεων και φοιτητών μέσω υποτροφιών από διαφόρους εξωτερικούς φορείς (π.χ. κληροδοτήματα, μητροπόλεις) στο χώρο της Θεολογίας, αλλά αυτά δεν ανήκουν τόσο στις περιπτώσεις στις οποίες αναφερόμαστε. Εδώ πρόκειται περισσότερο για τη συστηματική διασύνδεση με την έρευνα και τους σημαντικούς πόρους που διατίθενται προς αυτό τον σκοπό, όπως αυτό γίνεται διεθνώς. Μια τέτοια εξέλιξη θα συνέβαλλε ουσιαστικά στην αναβάθμιση των ερευνητικών δυνατοτήτων του Τμήματος και μάλιστα στο επίπεδο των μεταπτυχιακών/διδακτορικών σπουδών, ενδεχομένως δε και διεθνώς. Βεβαίως, πρέπει να ομολογηθεί ότι αυτό δεν αφορά μόνο στο εν λόγω Τμήμα, αλλά αποτελεί γενικότερη έλλειψη στις ανθρωπιστικές σπουδές στην Ελλάδα, δεδομένου ότι απουσιάζουν τόσο η σχετική λογική δράσης όσο και το ανάλογο διοικητικό υπόβαθρο και θεσμικό πλαίσιο, συνεπακολουθούμενα και από τις αντίστοιχες γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Αναφέρθηκε μάλιστα κατά τις συναντήσεις της ΕΕΑ με το Τμήμα ότι σε μία περίπτωση η πανεπιστημιακή Σύγκλητος αρνήθηκε να εγκρίνει την απορρόφηση σημαντικής εξωτερικής χρηματοδότησης για την πραγματοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων στο χώρο της Εβραϊκής Αρχαιολογίας για ανασκαφές στο Ισραήλ.

D. All Other Services

For each particular matter, please distinguish between under- and post-graduate level, if necessary.

APPROACH

- How does the Department view the various services provided to the members of the academic community (teaching staff, students).
- Does the Department have a policy to simplify administrative procedures? Are most procedures processed electronically?
- Does the Department have a policy to increase student presence on Campus?

Υπάρχουν μεγάλες ελλείψεις σε θέματα υποστήριξης της ακαδημαϊκής κοινότητας γενικότερα στο Τμήμα, τόσο του διδακτικού προσωπικού όσο και των φοιτητών. Αυτό οφείλεται πάλι κυρίως σε παραδοσιακές γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και καθυστερήσεις, οι οποίες ενδημούν στον ελληνικό δημόσιο τομέα. Η ηλεκτρονική διεκπεραίωση υποθέσεων που αφορούν στο Τμήμα υφίσταται μεν, αλλά είναι περιορισμένη και φυσικά χρήζει περαιτέρω βελτίωσης. Δεν υπάρχει επίσης συστηματική προοπτική για τη δημιουργία κινήτρων ως προς την αύξηση της παρουσίας των φοιτητών στον πανεπιστημιακό χώρο.

IMPLEMENTATION

- Organization and infrastructure of the Department's administration (e.g. secretariat of the Department).
- Form and function of academic services and infrastructure for students (e.g. library, PCs and free internet access, student counseling, athletic- cultural activity etc.).

Οι παρατηρούμενες ελλείψεις είναι πάμπολλες και εν πολλοίς δίνουν τραγική εικόνα της όλης κατάστασης, όπως φαίνεται τόσο από τις μαρτυρίες των διδασκόντων όσο και των φοιτητών. Η γραμματειακή υποστήριξη του Τμήματος συνολικά είναι περιορισμένη με αποτέλεσμα να εμφανίζονται ποικίλα προβλήματα και να διεκπεραιώνονται πολλά ζητήματα από τους ίδιους τους διδάσκοντες με προσωπικό κόστος. Η Βιβλιοθήκη της Θεολογικής Σχολής γενικά, παρότι πλούσια, παρουσιάζει τεράστιες ελλείψεις στον τομέα της απόκτησης νέων εκδόσεων και περιοδικών, της αρχειοθέτησης και ταξινόμησης, της ηλεκτρονικής υποστήριξης, του προσωπικού και των χώρων της. Για παράδειγμα, η πρόσβαση σε ψηφιοποιημένο βιβλιογραφικό υλικό είναι ελλειψιασμένη, πολλά δε βιβλία κινδυνεύουν από υγρασία και διάφορες φθορές, ενώ οι δωρεές προσωπικών βιβλιοθηκών που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια παραμένουν πλήρως ανεκμετάλλευτες. Η ύπαρξη πόρων για τη βελτίωση των συνθηκών αυτών είναι επίσης ελλειψιασμένη. Στον τομέα των νέων τεχνολογιών τα πράγματα είναι επίσης τραγικά, όπως π.χ. λόγω έλλειψης ή μη επάρκειας υπολογιστών, έλλειψης Powerpoint για διδασκαλία, ασύρματου διαδικτύου (WiFi) στο χώρο της Σχολής και δυνατοτήτων τηλεδιάσκεψης. Δεν υπάρχει επίσης ειδική συμβουλευτική υπηρεσία για τους φοιτητές. Ειδικά δε στο θέμα των κτιριακών υποδομών και εγκαταστάσεων του Τμήματος, οι σχετικές ελλείψεις είναι ακόμη μεγαλύτερες και η όλη κατάσταση αθλία (π.χ. έλλειψη θέρμανσης και κλιματισμού, υγρασία, φθορές και καταστροφές, παντελής έλλειψη φύλαξης και συντήρησης, ανεπάρκεια των ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων). Υπάρχει επίσης επείγουσα ανάγκη ανακαίνισης και καταλλήλου εξοπλισμού της Αίθουσας Τελετών της Θεολογικής Σχολής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε, οι φοιτητές αναγκάζονται να γράφουν εξετάσεις με γάντια τον χειμώνα λόγω του υπερβολικού ψύχους, μάλιστα δε το κτίριο είναι ίσως το μόνο στην Πανεπιστημιούπολη, το οποίο δεν έχει σύνδεση φυσικού αερίου και χρησιμοποιεί ακόμη πετρέλαιο.

RESULTS

- Are administrative and other services adequate and functional?
- How does the Department view the particular results?

Όλες οι ανωτέρω σοβαρότατες ελλείψεις στους βασικούς τομείς υποδομών του Τμήματος καθιστούν τη λειτουργία του ιδιαίτερα προβληματική. Το Τμήμα επιχειρεί να βελτιώσει την όλη κατάσταση, αλλά αυτό δεν καθίσταται δυνατό για πολλούς και διαφόρους, κυρίως εξωτερικούς, λόγους, οι οποίοι έχουν να κάνουν κυρίως με την κεντρική διοίκηση του ΕΚΠΑ, τη δομή του όλου Πανεπιστημίου και σε τελική ανάλυση με το ρόλο της πολιτείας στα πανεπιστημιακά δρώμενα.

IMPROVEMENTS

- Has the Department identified ways and methods to improve the services provided?
- Initiatives undertaken in this direction.

Χρειάζεται συλλογικότερη και συνολικότερη αντιμετώπιση των ανωτέρω προβλημάτων, τα οποία επιδρούν στη λειτουργικότητα της όλης Θεολογικής Σχολής και τα οποία δεν οφείλονται στην ίδια, αλλά αντανακλούν προβληματικές δομές, παραδόσεις και πρακτικές στο ΕΚΠΑ και στα ελληνικά Πανεπιστήμια γενικότερα.

Collaboration with social, cultural and production organizations

Please, comment on quality, originality and significance of the Department's initiatives.

Υπάρχουν πολλές δραστηριότητες και συνεργασίες στον τομέα αυτό λόγω της σχέσης του Τμήματος με την επίσημη Εκκλησία στην Ελλάδα, τα πρεσβυγενή Πατριαρχεία, άλλους εκκλησιαστικούς και θρησκευτικούς φορείς (π.χ. το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών), διάφορα κοσμικά όργανα και θεσμούς (π.χ. μορφωτικά τμήματα ξένων πρεσβειών) καθώς και την ελληνική πολιτεία. Το γεγονός αυτό κρίνεται θετικά, είναι φυσικά ελπιεντό και πρέπει να συνεχισθεί σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό (π.χ. με έμφαση σε νέες ανάγκες και ευκαιρίες που παρουσιάζονται σήμερα, όπως στο πεδίο του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού). Υπάρχουν επίσης πολλά προγράμματα ανταλλαγών (π.χ. στα πλαίσια του Erasmus) και πολλές άλλες διαπανεπιστημιακές συνεργασίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, με Ορθόδοξες και άλλες Θεολογικές Σχολές (π.χ. στη Ρουμανία, Λίβανο, Ελβετία). Το Τμήμα αυτό, όπως και όλη η Θεολογική Σχολή, δέχεται πλήθος φοιτητών από πολλά μέρη του κόσμου, ιδίως δε από τον ευρύτερο Ορθόδοξο κόσμο και την Χριστιανική Ανατολή. Αυτό συμβάλλει αναμφίβολα στο διεθνή χαρακτήρα του Τμήματος και της Σχολής γενικότερα, ο οποίος είναι από τους υψηλότερους μέσα σε όλο το ΕΚΠΑ. Παράλληλα δε, με τον τρόπο αυτόν το Τμήμα και η Σχολή φαίνονται ότι επιτελούν σημαντικό εθνικό έργο δια μέσου της προβολής της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού.

Βεβαίως, σε πολλές περιπτώσεις πρόκειται για μεμονωμένες συνεργασίες μελών του Τμήματος με ακαδημαϊκούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και εκκλησιαστικούς φορείς, οι οποίες λαμβάνουν χώρα περισσότερο σε ατομικό επίπεδο, οπότε ελλείπουν πάλι η συνολική στρατηγική του Τμήματος στον τομέα αυτό και η εφαρμογή ενός πιο ολοκληρωμένου προγράμματος δράσης. Κατά τη γνώμη της ΕΕΑ, η εξωστρέφεια του Τμήματος (με την καλή έννοια) αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την περαιτέρω καταξίωσή του γενικά, η οποία θα έπρεπε να προσβλέπει εξίσου τόσο προς το εσωτερικό της χώρας όσο και προς το εξωτερικό. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, ελλείπουν παντελώς η τεχνογνωσία και η διοικητική υποστήριξη για το πώς το Τμήμα θα μπορούσε να προσελκύσει χρηματικούς πόρους από διάφορους φορείς, ελληνικούς και διεθνείς, καθώς και από φυσικά πρόσωπα, ειδικά για την εκπόνηση μεγάλων ερευνητικών προγραμμάτων.

E. Strategic Planning, Perspectives for Improvement and Dealing with Potential Inhibiting Factors

For each particular matter, please distinguish between under- and post-graduate level, if necessary.

Please, comment on the Department's:

- Potential inhibiting factors at State, Institutional and Departmental level, and proposals on ways to overcome them.
- Short-, medium- and long-term goals.
- Plan and actions for improvement by the Department/Academic Unit
- Long-term actions proposed by the Department.

Το Τμήμα Θεολογίας ανήκει σε μια κρατική πανεπιστημιακή Θεολογική Σχολή και ως εκ τούτου παρουσιάζει όλα τα ενδημικά συμπτώματα και προβλήματα των ελληνικών Πανεπιστημίων. Ειδικά το ΕΚΠΑ είναι ένας τέρασσιος ακαδημαϊκός οργανισμός με ποικίλα προβλήματα, τα οποία αντανακλώνται σε όλες τις Σχολές του, μικρές και μεγάλες. Αναμφίβολα, το εν λόγω Τμήμα επιτελεί σημαντικότατο έργο στη θεολογική επιστήμη και αποστολή καθώς και στην ελληνική κοινωνία γενικότερα σε πλείστους όσους τομείς (π.χ. εκκλησιαστικούς, εθνικούς, πολιτισμικούς), είναι πολύ χρήσιμο και επομένως θα πρέπει να διατηρηθεί ακέραιο στο μέλλον, μάλιστα δε να ενισχυθεί η λειτουργία του. Αλλά, όπως προαναφέρθηκε, χρειάζονται ορισμένες αναθεωρήσεις και βελτιώσεις. Συγκεκριμένα, το Τμήμα οφείλει να διαμορφώσει τους στόχους του σε ευκρινέστερο διαχωρισμό από το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας. Χρειάζεται επίσης ειλικρινής διάλογος με την πολιτεία σχετικά με τον αριθμό των εισακτέων φοιτητών στο Τμήμα και την μετέπειτα απορρόφησή τους από την αγορά εργασίας. Οι ενδεχόμενες προκλήσεις στο μέλλον μπορούν να οδηγήσουν σε άλλες εξελίξεις, για τις οποίες πρέπει να γίνει συστηματικός σχεδιασμός και εναλλακτικός προγραμματισμός από τώρα· για παράδειγμα, υπάρχει σήμερα πληθώρα Ιδρυμάτων που προσφέρουν θεολογική εκπαίδευση στην Ελλάδα σε ανώτατο επίπεδο (πρβλ. και τις Ανώτατες Εκκλησιαστικές Ακαδημίες) με αρκετές επικαλύψεις, η οποία ίσως κριθεί υπερβολική στο μέλλον από το Υπουργείο ή άλλους κρατικούς φορείς. Χρειάζεται λοιπόν συστηματικότερη διαμόρφωση των ιδιαίτερων στρατηγικών πλεονεκτημάτων του Τμήματος και της όλης του πορείας, η οποία θα περιλαμβάνει περισσότερα στοιχεία από αυτά που ήδη αναφέρονται στην Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησής του (π.χ. την ανάγκη απλής αύξησης των μελών ΔΕΠ και την εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων).

Στα πλαίσια της μελλοντικής στρατηγικής του Τμήματος, και εφ' όσον επιλυθούν πρώτα ορισμένα προαναφερθέντα ζωτικά προβλήματα, πολύ χρήσιμη θα ήταν η ίδρυση ενός ειδικού γραφείου σχεδιασμού και ανάπτυξης, έστω και με ολιγομελή σύνθεση, αλλά σε απόλυτα τεχνοκρατικό επίπεδο. Το γραφείο αυτό θα ανελάμβανε να πραγματοποιήσει πολλούς από τους προαναφερθέντες καθώς και διαφόρους άλλους στόχους του Τμήματος, όπως την προετοιμασία ερευνητικών προγραμμάτων, τη διεκπεραίωση οικονομικών θεμάτων (από υποτροφίες μέχρι και τη διαχείριση ποικίλων δωρεών ή κληροδοτημάτων), τις συνεργασίες με άλλους πανεπιστημιακούς και εξωπανεπιστημιακούς καθώς και με διαφόρους

εκκλησιαστικούς και θρησκευτικούς φορείς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, και τέλος τη διεθνή προβολή και διαφήμιση του Τμήματος. Βεβαίως, τέτοιες υπηρεσίες υφίστανται ήδη με διάφορες μορφές στο ΕΚΠΑ και την κεντρική του διοίκηση, αλλά το ερώτημα είναι κατά πόσο επωφελείται ειδικά το Τμήμα από αυτές. Επομένως, καλό θα ήταν να επιδιωχθεί κάτι προς την κατεύθυνση αυτή, ενδεχομένως δε σε αναφορά και συνεργασία μεταξύ και των δύο Τμημάτων της Θεολογικής Σχολής. Τοιουτοτρόπως, ένα τέτοιο γραφείο θα ανελάμβανε και το μελλοντικό σχεδιασμό του Τμήματος και θα ελάφρυνε σημαντικά τις υποχρεώσεις των μελών ΔΕΠ, τα οποία θα μπορούσαν έτσι να επικεντρωθούν περισσότερο στις καθαρά επιστημονικές, ερευνητικές και ακαδημαϊκές τους δραστηριότητες, παρά την ενδεχόμενη στενή τους επικοινωνία ή συνεργασία με το εν λόγω γραφείο. Ένα τέτοιο γραφείο θα μπορούσε επίσης να αναλάβει και την επικοινωνία με τους αποφοίτους του Τμήματος και την οργάνωσή της (π.χ. μέσω μιας Alumni Association), ένα σημαντικό θέμα, το οποίο τονίζεται ιδιαίτερα στα περισσότερα Πανεπιστήμια διεθνώς. Οι παλαιοί απόφοιτοι του Τμήματος (π.χ. στον εκκλησιαστικό τομέα ή σε άλλους χώρους) μπορούν να αποβούν χρήσιμοι σε πλείστα όσα θέματα για το Τμήμα, γι' αυτό και κρίνεται αναγκαία η συνέχιση της επαφής τους με το Τμήμα (π.χ. μέσω μιας ετήσιας συνάντησης ή μιας ημερίδας) και της ενημέρωσής τους για τις εξελίξεις στο Τμήμα (π.χ. μέσω ενός ηλεκτρονικού δελτίου τύπου). Το έργο αυτό θα μπορούσε να το αναλάβει κάλλιστα το προαναφερθέν γραφείο, χωρίς να επιβαρύνονται τα μέλη ΔΕΠ με ανάλογες ευθύνες και υποχρεώσεις.

F. Final Conclusions and recommendations of the EEC

For each particular matter, please distinguish between under- and post-graduate level, if necessary.

Conclusions and recommendations of the EEC on:

- the development of the Department to this date and its present situation, including explicit comments on good practices and weaknesses identified through the External Evaluation process and recommendations for improvement
- the Department's readiness and capability to change/improve
- the Department's quality assurance.

Ορισμένες τελικές γενικές παρατηρήσεις από την πλευρά της ΕΕΑ ειδικά όσον αφορά στο Τμήμα Θεολογίας, αλλά και σε σχέση με το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και γενικότερα με τη Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ και τη θεολογική πανεπιστημιακή εκπαίδευση ως σύνολο:

1) Με την προϋπόθεση ότι θα συνεχίσουν να υφίστανται δύο διαφορετικά και ισότιμα Τμήματα μέσα στην ίδια τη Θεολογική Σχολή, θα πρέπει οπωσδήποτε να διαχωρισθούν με καλύτερο και επιτυχέστερο τρόπο οι θεματικές τους, οι αρμοδιότητές τους και ο αντίστοιχος διαφορετικός τους χαρακτήρας, πάντοτε βεβαίως σε ένα πλαίσιο συναλληλίας, αρμονικής συνύπαρξης, συνεργασίας και αλληλοσυμπλήρωσης.

2) Αναφορικά με τη λογική της ύπαρξης δύο ξεχωριστών και ισοτίμων Τμημάτων μέσα στην ίδια τη Θεολογική Σχολή, τίθεται φυσικά και το θέμα της ενοποίησής

τους (με βάση και τα όσα προαναφέρθηκαν), το οποίο συζήτησε η ΕΕΑ με τα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος, τα οποία εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις επί του θέματος, δηλαδή τόσον υπέρ όσον και κατά μιας τέτοιας ενοποίησης, αν και τα περισσότερα ήταν υπέρ της διατήρησης του υπάρχοντος καθεστώτος με τις όποιες αναγκαίες βελτιώσεις. Πάντως, η εντύπωση που αποκομίζει κανείς, έστω και ο μη ειδικός γνώστης του χώρου, από την υπάρχουσα κατάσταση είναι ότι τα δύο Τμήματα επιτελούν σε πολλά σημεία παρόμοιο έργο, δεδομένου ότι και τα δύο αποσκοπούν πρωτίστως στην εκπαίδευση θεολόγων καθηγητών, οι οποίοι πρόκειται να διορισθούν αργότερα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Επίσης, για διάφορους λόγους υφίσταται σήμερα μια εμφανής δυσαναλογία στα δύο Τμήματα, με το Τμήμα Θεολογίας να παρουσιάζει μεγαλύτερη θεματική ευρύτητα και αριθμό διδασκόντων συνολικά σε σχέση με το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια υπήρξαν αρκετές μετακινήσεις μελών ΔΕΠ από το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας προς το Τμήμα Θεολογίας, γεγονός που επίσης είχε άμεση επίδραση στην εικόνα των δύο Τμημάτων. Δεν τίθεται εδώ φυσικά θέμα σχετικά με την ισοτιμία και ισότητα των δύο Τμημάτων *de jure* μέσα στη Θεολογική Σχολή, οι οποίες είναι δεδομένες. Ευχής έργον όμως θα ήταν να υπάρχουν και να παρατηρούνται αυτές επιπλέον και *de facto*, γεγονός που θα αποβεί τελικά εις όφελος της Θεολογικής Σχολής συνολικά. Ως γνωστόν, παλαιότερα υπήρχε μόνο μία ενιαία Θεολογική Σχολή όσο αφορά στο Πρόγραμμα Σπουδών και στο διδακτικό προσωπικό, παρά την ύπαρξη και τότε δύο Τμημάτων στους κόλπους της, τα οποία όμως ήταν διαφορετικά δομημένα. Ως γνωστόν, ο σημερινός διαχωρισμός τους επήλθε κυρίως από εξωτερικούς παράγοντες το 1982 με το σχετικό Νόμο/Πλαίσιο 1268, ο οποίος προέβλεπε τη δυνατότητα λειτουργίας μιας αυτόνομης Σχολής μόνο μέσω της ύπαρξης δύο ξεχωριστών Τμημάτων στους κόλπους της. Δεν γνωρίζουμε προς το παρόν, εάν θα συμβούν διάφορες άλλες εξελίξεις στη Θεολογική Σχολή ή στα ελληνικά Πανεπιστήμια γενικότερα (π.χ. κατάργηση των Τμημάτων και δημιουργία μόνο κατευθύνσεων ή προγραμμάτων σπουδών). Σε κάθε περίπτωση, το θέμα της ενοποίησης των δύο Τμημάτων (π.χ. σε μία μονοτηματική Σχολή) οφείλει να συζητηθεί και να αναζητηθεί, εάν πιθανώς υπάρχει κάποια καλύτερη λύση και δη προς όφελος της Θεολογικής Σχολής και επιστήμης συνολικότερα. Αυτό βεβαίως δεν είναι απολύτως αναγκαίο, εάν τα δύο Τμήματα όντως επιτύχουν να διαχωρίσουν τα θεματικά τους ενδιαφέροντα και τις αρμοδιότητές τους με καθαρότερο και σαφέστερο τρόπο. Αυτό θα αφορά βεβαίως και στις αντίστοιχες ονομασίες τους, οι οποίες θα πρέπει να αναπροσαρμοσθούν ανάλογα. Από την άλλη πλευρά, μία ενδεχόμενη συνένωση των δύο Τμημάτων δεν θα πρέπει ποτέ να οδηγήσει στην απώλεια της αυτονομίας της Θεολογικής Σχολής, η οποία θα πρέπει να παραμείνει υπό οιαδήποτε μορφή, δομή και συγκρότηση ανεξάρτητη και να μην υπαχθεί σε κάποια άλλη Σχολή ή σε κάποιο ευρύτερο ακαδημαϊκό μόρφωμα. Ο συγκεκριμένος τρόπος, με τον οποίο θα γίνει βεβαίως η ενδεχόμενη ενοποίηση των δύο Τμημάτων, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει ισότιμα και τα δύο και θα πρέπει να καλύπτει όλα τα γνωστικά αντικείμενα έρευνας και διδασκαλίας τους συνολικά και χωρίς απώλειες.

3) Η Θρησκευολογία ως ειδικό γνωστικό αντικείμενο υπάρχει και εντάσσεται πολύ σωστά ήδη μέσα στο Πρόγραμμα Ορθόδοξων Θεολογικών Σπουδών, στην περίπτωση μας δε και στα δύο Τμήματα, αν και με διαφορετικό τρόπο. Η παρουσία διαφόρων θρησκευολογικών μαθημάτων εντός μιας Ορθόδοξης Θεολογικής Σχολής γενικά κρίνεται ως απολύτως αναγκαία, μάλιστα δε χρήζει

περαιτέρω ενίσχυσης και διεύρυνσης δια μέσου της πρόσληψης ειδικών επιστημόνων για συγκεκριμένα νέα γνωστικά αντικείμενα. Το παραπάνω πλαίσιο δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά απαντάται με διάφορες μορφές και διεθνώς. Απο την άλλη πλευρά, η ΕΕΑ πιστεύει στην αναγκαιότητα και προτείνει την ίδρυση κάποιου ανεξαρτήτου από τη Θεολογική Σχολή Θρησκευολογικού Τμήματος σε κάποια άλλη σχολή ή σε κάποιο άλλο ακαδημαϊκό πλαίσιο, σύμφωνα πάντοτε μάλιστα με τις διεθνείς πρακτικές και προδιαγραφές στο χώρο αυτό. Θα πρόκειται για μια παράλληλη ύπαρξη της θρησκευολογίας τόσο σε Ορθόδοξο θεολογικό όσο και σε διαφορετικό, ουδέτερο και μη ομολογιακό πλαίσιο, η οποία θα δημιουργήσει τον απαραίτητο πλουραλισμό μεθόδων και απόψεων στον ευρύτερο αυτόν χώρο έρευνας και η οποία θα αποβεί σίγουρα προς όφελος της γενικότερης επιστημονικής μελέτης των θρησκειών και της διδασκαλίας τους στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Για παράδειγμα, είναι λυπηρό να έχει προέλθει από την Ελλάδα ένας διεθνώς πρωτοπόρος Ινδολόγος, ο Δημήτριος Γαλανός ο Αθηναίος (1760-1833), ο οποίος μάλιστα κληροδότησε τα χειρόγραφα του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών για τη μελλοντική ανάπτυξη του χώρου αυτού, και να μην υπάρχει μέχρι σήμερα θεσμοποιημένη παρουσία της Ινδολογίας σε κάποιο ελληνικό πανεπιστήμιο. Σημαντικό είναι πάντως εν προκειμένω να επικρατήσουν και στην ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα πρακτικές και παραδόσεις, οι οποίες έχουν ήδη παγιωθεί εδώ και πολλές δεκαετίες στο εξωτερικό (Δυτική Ευρώπη, ΗΠΑ κ.α.), ασχέτως αν αυτές υφίστανται με διαφορετικές κατά τύπους μορφές και ιδιαιτερότητες. Σημειωτέον δε, τέλος, ότι η ίδρυση κάποιου ανεξαρτήτου Θρησκευολογικού Τμήματος εκτός Θεολογικής Σχολής θα πρέπει να γίνει σε ιδεολογικά ουδέτερη βάση, χωρίς να αποσκοπεί στην αποδυνάμωση ή στην περιθωριοποίηση της αντίστοιχης επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας στο χώρο της Θρησκευολογίας εντός της Θεολογικής Σχολής.

4) Η ΕΕΑ επιθυμεί να τονίσει ότι χωρίς ριζική και ουσιαστική αντιμετώπιση από την πολιτεία των διαφόρων προβλημάτων στο Τμήμα Θεολογίας (και στη Θεολογική Σχολή γενικότερα) δεν είναι δυνατή η όποια βελτίωση της λειτουργίας του και η εκπλήρωση της αποστολής του. Για παράδειγμα, είναι τελείως απαράδεκτο και αδιανόητο να υπάρχουν οι προαναφερθείσες πάμπολλες ελλείψεις υποδομών σε μία ευρωπαϊκή χώρα στις αρχές του 21ου αιώνα, οι οποίες παρατέμπουν βασικά εν πολλοίς σε καταστάσεις υπανάπτυξης. Επίσης, οι ελλείψεις στο διδακτικό προσωπικό σε σχέση και με τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό φοιτητών, τόσο στο Τμήμα όσο και στη Σχολή γενικότερα, οδηγούν σε δυσαναλογίες και σοβαρά προβλήματα, τα οποία επηρεάζουν άμεσα όχι μόνο τη λειτουργία, αλλά και το κύρος τους. Πρόκειται για θέματα που αφορούν βεβαίως στα ελληνικά Πανεπιστήμια γενικότερα, τα οποία μόνο με ριζικές αποφάσεις από την πλευρά της πολιτείας μπορούν να αντιμετωπισθούν, έστω και μακροπρόθεσμα.

5) Στο επίπεδο της στρατηγικής, ως σημειωθεί επιπλέον ότι η Θεολογική Σχολή συνολικά έχει κάποια σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις περισσότερες Θεολογικές Σχολές του κόσμου. Αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι η ελληνική καθομιλουμένη γλώσσα αποτελεί μετεξέλιξη της αρχαίας ελληνικής, η οποία είναι η γλώσσα της Βίβλου (Ο΄, Καινή Διαθήκη, πρώιμος Χριστιανισμός), καθώς επίσης και των Ελληνόφωνων Πατέρων της Εκκλησίας και του Βυζαντίου. Η πρόσβαση στις ελληνόγλωσσες πηγές που έχουν οι Έλληνες είναι λοιπόν μοναδική και συχνά αξιοσέβαστη σε διεθνές επίπεδο (έστω και αν

αυτό δεν ομολογείται πάντοτε ανοικτά). Επιπλέον, η Αθήνα τυγχάνει να είναι η πόλη που επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος και βασική κοιτίδα του αρχαίου κλασικού, ελληνιστικού και ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Για τους λόγους αυτούς, η Θεολογική Σχολή Αθηνών αποτελεί δυνάμει βασικό προορισμό καθηγητών, ερευνητών και φοιτητών παγκοσμίως, οι οποίοι θα ενδιαφέρονταν να καταρτιστούν σε ο,τιδήποτε έχει σχέση με την ελληνόγλωσση θεολογική κληρονομιά (αρχαιολογία, χειρόγραφα, Βίβλος, πατερική θεολογία, ελληνική γλώσσα στις διάφορες μορφές και εκδοχές της, εκκλησιαστική ιστορία, ιστορία δογμάτων κ.ο.κ.). Μέχρι στιγμής, η Σχολή δεν έχει καταφέρει να γίνει ενεργός προορισμός πολλών τέτοιων κατηγοριών καθηγητών, ερευνητών και φοιτητών. Τούτο οφείλεται αφ' ενός μεν στις πολλές ελλείψεις των υποδομών, αφ' ετέρου δε στο ότι δεν έχει αναπτυχθεί κάποιο συστηματικό ενδιαφέρον και ανάλογη στρατηγική στον τομέα αυτό. Βεβαίως, πολλά από τα μέλη ΔΕΠ και των δύο Τμημάτων ασχολούνται περισσότερο με τις διορθόδοξες και διομολογιακές και λιγότερο με τις διαθρησκευτικές επαφές, οι οποίες πάντως θα πρέπει να ομολογηθεί ότι εσχάτως καλλιεργούνται από ορισμένους διδάσκοντες αντιστοιχών μαθημάτων όλο και εντατικότερα. Παρ' όλα αυτά, η ΕΕΑ πιστεύει ότι στο γενικότερο αυτό πλαίσιο παραμελούνται τα θεμελιώδη εγγενή πλεονεκτήματα της Σχολής και η διεθνής αναγνωρισιμότητά της δια μέσου των ιδιαιζόντων χαρακτηριστικών της. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να επωφεληθεί η Σχολή υπό συστηματικά από το κεφάλαιο αυτό και να διαμορφωθεί ανάλογη στρατηγική στο μέλλον. Για παράδειγμα, η προσέγγιση σοβαρών καθηγητών, ερευνητών, αλλά και φοιτητών όχι μόνο από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής, αλλά και από τις προηγμένες επιστημονικά χώρες του υπολοίπου κόσμου θα μπορούσε να αποτελέσει στόχο της Θεολογικής Σχολής γενικά με την αξιοποίηση των προαναφερθέντων συγκριτικών της πλεονεκτημάτων. Εν όψει δε της δημιουργίας νέων Ορθόδοξων Θεολογικών Σχολών σε χώρες του πρώην Ανατολικού Συνασπισμού και της αύξησης του σχετικού ανταγωνισμού στον τομέα της θεολογικής εκπαίδευσης, καλό θα ήταν να αναζητήσει η Θεολογική Σχολή Αθηνών τα στοιχεία, τα οποία κατέχει με ιδιάζοντα τρόπο και τα οποία θα της έδιναν τα ανάλογα συγκριτικά πλεονεκτήματα διεθνώς, γεγονός που θα έχει ευεργετικές επιδράσεις στην εικόνα της και στο κύρος της γενικότερα.

6) Τέλος, ειδικά για το Τμήμα Θεολογίας, αυτό οφείλει να παραμείνει πιστό στην εξέχουσα ιστορία του και στη σχετική ευθύνη, την οποία κληρονόμησε στα πλαίσια της Ορθόδοξης Θεολογίας στο ΕΚΠΑ. Συγκεκριμένα, το εν λόγω Τμήμα είχε παλαιότερα στις τάξεις του προσωπικό με διεθνούς εμβέλειας και κύρους στον ευρύτερο θεολογικό και εκκλησιαστικό χώρο, οι οποίες έχουν αφήσει το στίγμα τους στην όλη του ιστορική πορεία. Ειδικότερα, μπορεί να καταβληθεί προσπάθεια διεύρυνσης του διδακτικού του προσωπικού με επιπλέον κατάλληλα πρόσωπα της νέας γενιάς επιστημόνων από την Ελλάδα ή το εξωτερικό σήμερα, τα οποία δεν έχουν ακόμη ενταχθεί στην ελληνική πανεπιστημιακή θεολογική κοινότητα και τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλλουν περαιτέρω στην ανύψωση του επιπέδου σπουδών και του κύρους του Τμήματος. Το ίδιο θα μπορούσε να γίνει και διά μέσου της στενότερης συνεργασίας με άλλους εξωπανεπιστημιακούς θεολογικούς φορείς και ιδρύματα στην Ελλάδα, οι οποίοι χαιρούν διεθνούς κύρους σήμερα. Κάτι τέτοιο θα συμβάλει αποφασιστικά όχι μόνο στη βελτίωσή του, αλλά και στην περαιτέρω καταξίωσή του μέσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα, στην εκκλησιαστική συνείδηση και στην ελληνική κοινωνία συνολικότερα.

The Members of the Committee

Name and Surname	Signature
1. _____	
2. _____	
3. _____	
4. _____	
5. _____	